УЧАСТЬ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНІЙ СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

ТЕЛЕШЕЦЬКИЙ Олександр Іванович - кандидат юридичних наук, доцент кафедри філософії та міжнародної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування

УДК 343.9
DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.1.50

У статті розглянуто актуальні питання участі України у міжнародній системі протидії транснаціональній організованій злочинності в умовах правового режиму воєнного стану. Доведено, що масштаби міжнародної злочинності зростають, що вимагає від України посилення співробітництва з іншими державами та міжнародними організаціями у таких сферах, як: транскордонна злочинність, пов'язана з нелегальною міграцією, торгівлею людьми, розповсюдження зброї масового ураження; контрабанда зброї, боєприпасів, вибухових речовин і наркотиків; незаконне переміщення через кордон товарів та цінностей, ухилення від сплати установлених платежів; зростання рівня тероризму та кіберзлочинів.

Повномасштабне вторгнення рф в Україну спричинило суттєве ускладнення криміногенної ситуації та зростання ряду загрозу, серед яких воєнні злочини, незаконний обіг зброї, кіберзлочинність, контрабанда, торгівля людьми та фінансування тероризму, продовження розвідувально-підривної діяльності проти України спецслужб іноземних держав, насамперед рф, що використовують організовані злочинні угруповання тощо. Констатується, що в умовах правового режиму воєнного стану означені проблеми загострюються та стають ще більш актуальними і потребують комплексного підходу в контексті їх вирішення, оскільки транснаціональна організована злочинність є складним багатовимірним явищем. Робиться висновок, що своїм існуванням та подальшим розвитком транснаціональна організована злочинність становить загрозу національній, в т.ч. державній безпеці України.

З огляду на це, вбачається, що перспективними напрямами участі України у міжнародній системі протидії транснаціональній організованій злочинності можуть стати: активна участь нашої держави у розробці міжнародних стандартів боротьби зі транснаціональною організованою злочинністю; розширення правових механізмів співробітництва з міжнародними правоохоронними органами (Інтерпол, Європол, ООН) та укладання нових міжнародних угод в контексті протидії транснаціональній злочинності; розширення обміну інформацією та аналітичної взаємодії та посилення співпраці між національними правоохоронними органами та іноземними партнерами щодо обміну оперативною інформацією тощо.

Ключові слова: транснаціональна організована злочинність, міжнародна система протидії транснаціональній організованій злочинності; правовий режим воєнного стану, міжнародне співробітництво тощо.

Постановка проблеми

Одним із основних завдань будь-якої держави є протидія злочинності, насамперед, транснаціональній організованій злочинності (далі – ТОЗ), яка охоплює майже всі тяжкі злочинні дії міжнародного характеру з метою отримання прибутку і, безперечно, є загрозою національній та міжна-

родній безпеці та охоронюваним суспільним інтересам. Наразі в умовах глобалізації ТОЗ є закономірним результатом розвитку злочинної діяльності в суспільстві, її організованих сфер і являє собою найбільш високолатентну і небезпечну систему організованої злочинної діяльності (далі – ОЗД). До основних напрямків ОЗД, що можуть бути охарактеризовані, як ТОЗ, слід віднести такі: обіг наркотиків, контрабанда мігрантів, торгівля людьми, відмивання грошей, торгівля вогнепальною зброєю, контрафактні товари, тваринний світ і культурні цінності, а також деякі елементи кіберзлочинності. Безперечно, такі злочинні дії становлять загрозу миру і безпеці людства, призводять до порушення та підриву прав людини, негативно впливають на економічний, соціальний, культурний, політичний і громадянський розвиток держави і суспільства.

Як зазначається в Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р, «В умовах збройної агресії проти України та намагання створити терористичні організації в державі організована злочинність становить пряму загрозу для національної безпеки. Підвищення рівня тяжких та особливо тяжких злочинів, які вчинено у складі організованих груп і злочинних організацій, зокрема із застосуванням вогнепальної зброї, установлення корумпованих відносин між посадовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування та криміналітетом, використання неконкурентних методів у фінансово-господарській діяльності підприємств негативно впливає на економічне зростання та пов'язаний з ним суспільний розвиток України… Організована злочинність є інструментом, що використовується спецслужбами іноземних держав для дестабілізації ситуації в Україні та завдання шкоди національній безпеці. Наявні умови для використання окремими громадськими об'єднаннями організованої злочинності як засобу політичної боротьби та придушення демократії. Відсутність системного підходу до ведення боротьби з організованою злочинністю, неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів у відповідній сфері, застаріле та розбалансоване нормативно-правове забезпечення з питань боротьби з організованою злочинністю, недосконаліть процедури моніторингу криміногенної ситуації, відсутність консолідованої об'єктивної методології оцінки загроз організованої злочинності, використання застарілих форм і методів боротьби з таким явищем призводить до загострення проблем, пов'язаних з організованою злочинністю, та низького рівня ефективності боротьби з нею. З огляду на стан поширення організованої злочинності, складне безпекове середовище навколо України та криміногенну ситуацію всередині держави організація системної боротьби з організованою злочинністю повинна стати одним із пріоритетних завдань державної політики та потребує вжиття дієвих скоординованих міжвідомчих заходів і поглиблення міжнародного співробітництва.».

З огляду на зазначене, вбачається вкрай актуальним проведення дослідження особливостей міжнародно-правового співробітництва України у сфері запобігання ТОЗ, особливо з огляду на сучасні загрози та виклики, що стоять перед нашою державою. Очевидно, що з метою протидії ТОЗ на міжнародному рівні важливе значення має розробка стратегічних напрямів міждержавного співробітництва, інституційно-правових інструментів, а також запровадження спільних міждержавних заходів кримінально-правового характеру. Означене свідчить про актуальність обраної проблематики дослідження та її значення для сучасного міжнародного кримінального права в контексті протидії ОЗД.

Метою статті є аналіз основних напрямів та форм міжнародно-правового співробітництва України у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності, особливо в умовах правового режиму воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання щодо протидії ТОЗ стали предметом наукових досліджень таких вчених як А. А. Вознюка, Б. М. Головкіна, Г. П. Жаров-

ської, А. В. Тарасюка, В. Я. Тація, М. І. Хавронюка, Ю. І. Шваґер, С. А. Шепетько та ін. Разом з тим, означена проблематика потребує подальших наукових розробок з урахуванням сучасних реалій.

Виклад основного матеріалу

Незважаючи на наявність значного обсягу наукових праць, присвячених даній проблемі, питання щодо нормативно-правового забезпечення міжнародного співробітництва щодо запобігання ТОЗ є ще мало дослідженим. В цілому, міжнародне співробітництво держав у боротьбі зі злочинністю можна визначити як співробітництво держав, спрямоване на розробку і координацію заходів щодо попередження, розкриття злочинів і поводження з правопорушниками, а також вироблення комплексних цілей і завдань з мінімізації транснаціональних і внутрішньодержавних протиправних діянь.

Міжнародне співтовариство приділяє увагу протидії ТОЗ, яка, як вище зазначалось, охоплює практично усі злочини міжнародного характеру. Головним міжнародним інструментом у боротьбі з ТОЗ є Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. (далі – Конвенція ТОЗ 2000 р.) [4]. В Конвенції ТОЗ під «транснаціональним злочином» розуміються протиправні дії, що мають транснаціональний характер, а саме: a) вчинені у більш ніж одній державі; b) вчинені в одній державі, але істотна частина їх підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; c) вчинені в одній державі, але за участю організованої злочинної групи під якою слід розуміти структурно оформлену групу у складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі; d) вчинені в одній державі, але їх істотні наслідки мають місце в іншій державі. Відповідно до цієї Конвенції держави-учасниці взяли на себе зобов'язання вживати заходів проти ТОЗ, включаючи криміналізацію транснаціональних злочинів у внутрішньому законодавстві (участь в організованій злочинній групі, відмивання грошей, корупція та перешкоджання відправленню правосуддя); прийняття нових та широких рамок для екстрадиції, взаємної правової допомоги і співпраці правоохоронних органів; сприяння навчанню та технічній допомозі для створення або підвищення необхідного потенціалу національної влади.

Слід зазначити, що дана Конвенція доповнено трьома протоколами, які націлені на конкретні сфери та прояви ОЗД: Протокол про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї (резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 р.); Протокол проти незаконного ввезення мігрантів по суші, морю та повітрі (резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 р.); Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин та компонентів, а також боєприпасів до неї (резолюція 55/255 Генеральної Асамблеї ООН від 31 травня 2001 р.).

Наразі найпоширенішими формами ТОЗ є тероризм, злочинність у сфері економіки і наркозлочинність. Крім того, останнім часом набули поширення такі злочинні прояви організованої злочинності, як піратство, кіберзлочинність, сексуальна експлуатація дітей, екологічна злочинність та незаконний обіг культурних цінностей. Поширенню сучасних викликів світовій спільноті у вигляді різних злочинів сприяє можливість отримання незаконних надприбутків. Серед основних напрямів подолання ТОЗ в міжнародних нормативних джерелах та спеціальній літературі виокремлюють: розробку національного законодавства у сфері запобігання вказаним злочинам, посилення міжнародного співробітництва та удосконалення діяльності органів кримінальної юстиції [1, с. 92-100]. У Конвенції ТОЗ окреслено основні напрями запобігання ТОЗ: перший напрям охоплює стратегії з обмеження шляхів здійснення злочинної діяльності через скорочення наявних чи майбутніх можливостей для організованих злочинних груп діяти на законних ринках при використанні

доходів від злочинів за допомогою законодавчих, адміністративних та інших заходів; другий напрям викликає необхідність знизити рівень уразливості законної економіки з тим, щоб перешкодити можливому проникненню до неї організованих злочинних груп [11]. До спільних заходів щодо боротьби із ТОЗ в межах ЄС залучаються як представники національних правоохоронних органів, так і різноманітні міжнаціональні структури. Так, одним з найбільш ефективних є інститут спільних слідчих груп, правовою основою впровадження якого є статті положення ст. 13 Конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах між країнами-членами ЄС від 12 липня 2000 р. Цією Конвенцією передбачена можливість утворення уповноваженими органами держав-членів ЄС спільних слідчих груп для провадження конкретних заходів на певний визначений період часу (за умови наявності відповідної угоди між відповідними державами). Кожна держав може ініціювати утворення такої групи у разі необхідності розслідування транснаціонального злочину [10, с. 212-221]. Статтями 19 Конвенції ТОЗ та 49 Конвенції ООН проти корупції, що ратифіковані Україною, передбачено створення спільних слідчих груп із розслідування найбільш небезпечних злочинів, у тому числі транскордонних.

На виконання взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань у Кримінальний процесуальний кодекс України [5] (далі – КПК України) було введено норму, яка регулює дане питання. Так, відповідно до ст. 571 КПК України для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав, можуть створюватися спільні слідчі групи. Офіс Генерального прокурора розглядає і вирішує питання про створення спільних слідчих груп за запитом слідчого органу досудового розслідування України, прокурора України та компетентних органів іноземних держав. Члени спільної слідчої групи безпосередньо взаємодіють між собою, узгоджують основні напрями досудового розслідування, проведення процесуальних дій, обмінюються отриманою інформацією. Координацію їх діяльності здійснює ініціатор створення спільної слідчої групи або один з її членів. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії виконуються членами спільної слідчої групи тієї держави, на території якої вони проводяться.

З аналізу нормативних та доктринальних джерел можна дійти висновку, що наразі міжнародне співробітництво у протидії ТОЗ здійснюється за такими напрямами: співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності, співпраця у сфері здійснення кримінального правосуддя; інформаційно-технічне співробітництво. Організація міжнародного співробітництва з протидії ТОЗ має здійснюватися за таким алгоритмом: а) розробка теоретичних положень щодо організації міжнародного співробітництва; б) прийняття відповідної нормативної правової основи для міжнародного співробітництва з протидії транснаціональній організованій злочинності; в) практична реалізація і контроль за розвитком міжнародного співробітництва; г) розгляд питання про розробку загально правової Конвенції ТОЗ [3, с. 11-16].

Крім того, в аспекті дослідження питання міжнародно-правового співробітництва України у протидії ТОЗ важливо акцентувати увагу на значенні діяльності міжнародних правоохоронних, поліцейських організацій, зокрема Інтерполу та Європолу, для координації зусиль у протидії злочинам транснаціонального характеру. Міжнародну організацію кримінальної поліції – Інтерпол в Україні представляє Національне центральне бюро Інтерполу (Укрбюро Інтерполу), що є центром координації взаємодії правоохоронних органів країни з компетентними органами зарубіжних держав щодо ведення боротьби зі злочинністю, має транснаціональний характер або виходить за межі країни. При цьому підрозділом, на який безпосередньо покладається організація виконання функцій МВС України як Національного центрального бюро Інтерполу (НЦБ), є робочий апарат Укрбюро Інтерполу. Україна у діяльності з розслідування транснаціональних злочинів взаємодіє також з установами Європолу, й ці відносини нині активізуються [9].

Л. Кулик та М. Бадюк вважають, що у боротьбі з ТОЗ у високому ступені реалізовані керівні принципи для попередження організованої злочинності (стандарти і норми ООН), що стосуються: залучення до співпраці засобів масової інформації; розробки та впровадження детальних правових програм, при яких факт вчинення злочинів стає явним; практики конфіскації доходів, отриманих від злочинної діяльності; зосередження уваги на виявленні каналів обігу грошових коштів, встановлення надійних бар'єрів між фінансовими ринками та ринками незаконно придбаного капіталу; наділення правоохоронних органів належними повноваженнями в законодавчому порядку; створення спеціалізованих міжвідомчих установ, які будуть конкретно займатися питаннями організованої злочинності [6].

Як слушно зазначається в спеціальній літературі, ефективність міжнародного співробітництва у боротьбі з ТОЗ вимагає від держав вдосконалення та узгодження матеріального та процесуального законодавства. Адже, узгодженість національного законодавства із міжнародним правом є основою, на якому вибудовується цілісний процес координації міжнаціональних зусиль, спрямованих на нейтралізацію ТОЗ та здійснення контролю над нею.

Вбачається, що в основі процесу узгодження національного та міжнародного законодавства в рамках міжнародного співробітництва повинна стати загальна концепція, яка б визначила кримінально-правові, кримінологічні, криміналістичні напрямки протидії ТОЗ, адже такий уніфікований підхід сприятиме ефективності міжнародного співробітництва правоохоронних органів на основі принципу взаємного визнання кримінальними відповідних правопорушень. З огляду на зазначене видається актуальним статтю 3 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [7]. доповнити таким завданням, як «створення належних правових, організаційних та інших умов для боротьби з транснаціональною організованою злочинністю», а також надати визначення поняттю «транснаціональної злочинності», з урахуванням змісту цього терміну, що міститься в Конвенції ТОЗ.

Крім того, вважаємо слушною думку деяких вчених стосовно необхідності розробки та прийняття Закону України «Про основи боротьби із транснаціональною злочинністю в Україні», в якому доцільно визначити, що транснаціональна злочинність являє собою загрозу національній безпеці держави, що транснаціональна злочинність є наслідком корупційних зв'язків між представниками органів влади та транснаціональними злочинними угрупованнями, що транснаціональна злочинність має надприбутки і легалізує кошти, які отримуються злочинним шляхом завдяки використанню офшорних схем, що транснаціональна злочинність може бути подолана за умов активного сприяння держави роботі митних, податкових, правоохоронних органів, які мають залучатися до боротьби із транснаціональними угрупованнями на території України [2, с. 120-125].

Висновки

У питаннях співпраці держав у протидії ТОЗ можна виділити кілька напрямів. Перш за все це: розробка багатосторонніх конвенцій з регламентації окремих галузей або інститутів міжнародного права, в яких є норми, що стосуються певних міжнародних правопорушень; поєднання договірних та інституційних форм міждержавного співробітництва з використанням потенціалу спеціальних установ (наприклад, Інтерполу) і універсальних міжнародних організацій і органів системи ООН; поєднання універсальних і локальних (перш за все, двосторонніх) форм співробітництва, а також узгодження міжнародно-правових та внутрішньодержавних норм і механізмів, що охоплюють кримінально-правові та кримінально-процесуальні аспекти співпраці].

Таким чином, співробітництво держав у боротьбі із ТОЗ розвивається у двох основних напрямах: співробітництво шляхом укладення міжнародних договорів і співробітництво в рамках міжнародних організацій. Звідси можна виділити два основних види співпраці – конвенційні і інституційне. Конвенційне співробітництво здійснюється

у формі укладання багатосторонніх універсальних, регіональних і двосторонніх локальних угод. Інституційне співробітництво здійснюється в рамках різного роду комітетів і комісій, що створюються відповідно до тих чи іншим договором, міжнародних універсальних організацій (наприклад, ООН), спеціалізованих установ ООН і, звичайно ж, Інтерполу та Європолу.

Ефективність протидії ТОЗ залежить від своєчасного вирішення ряду питань організаційно-правового, технічного, матеріального та міжнародно-нормативного характеру. Серед актуальних заходів, спрямованих на вирішення значної кількості проблем, пов'язаних з попередженням та подоланням ОЗД та її транснаціональних форм, на першому місці поряд із заходами організаційного характеру має бути законодавчий комплекс правових заходів, що враховує зарубіжний досвід такого правового попередження, а також узгодженість з міжнародними нормами.

Отже, з огляду на зазначене вище, вбачається, що органам державної влади доцільно потрібно зосередитись на реалізації наступних завдань: законодавчо закріпити пріоритетність міжнародної співпраці в даному контексті, зокрема, шляхом внесення змін до законодавства України щодо розширення правових механізмів співробітництва з міжнародними правоохоронними органами (Інтерпол, Європол, ООН) та укладання нових міжнародних договорів та угод щодо боротьби з ТОЗ. Крім того, актуальним завданням вбачається розширення обміну інформацією та аналітичної взаємодії, що полягає у поглибленні співпраці з міжнародними базами даних та інформаційно-аналітичними платформами для виявлення злочинних мереж та посиленні співпраці між Національною поліцією України, ДБР, СБУ та іноземними партнерами щодо обміну оперативною інформацією, а також гармонізація українського законодавства з міжнародними стандартами, а саме адаптація національних норм до вимог міжнародних конвенцій ООН, Ради Європи, ЄС щодо боротьби з корупцією, тероризмом та кіберзлочинністю.

Ратифікація міжнародних актів в контексті посилення кримінальної відповідальності за транснаціональні злочини також видається одним із важливих завдань органів державної влади у протидії ТОЗ.

Література

1. Голіна В. Світова злочинність: сучасні тенденції та стратегії протидії / В. Голіна, М. Колодяжний. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2. С. 92-100.

2. Жаровська Г. П. Сучасні реалії транснаціональної організованої діяльності в Україні / Жаровська Г.П. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук.* праць. Вип. 714: Правознавство. Чернівці: Чернівецький національний ун-т, 2013. С. 120-125.

3. Жаровська Г.П. Перспективні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні / Г.П. Жаровська. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 1. С. 11-16

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

6. Кулик Л., Бадюк М. Зарубіжний досвід протидії транснаціональній організованій злочинності. *Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії К82 злочинності : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* 13 лист. 2015 року. Одеса: ОДУВС, 2015. 202 с.

7. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 №3341-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text

8. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю: Розпорядження Кабінету міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80

9. Філашкін В.С. Протидія торгівлі людьми на міжнародному рівні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика*). №24'2011.

10. Шостко О. Нові європейські ініціативи і підходи до протидії організованій злочинності / О. Шостко. *Вісник Академії правових наук України*. 2008 р. №2(53). Х. : Право, 2008. С. 212-221.

11. Шостко О. Ю. Протидія організованій злочинності в європейських країнах: монографія / О. Ю. Шостко. Х. : Право, 2009. 400 с.

THE PARTICIPATION OF UKRAINE IN THE INTERNATIONAL SYSTEM OF COMBATING TRANSNATIONAL ORGANISED CRIME UNDER THE LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW

The topical issues of the participation of Ukraine in the international system of combating transnational organised crime under the legal regime of martial law are examined in the article. It is demonstrated that the scale of international crime is growing, and this demands that Ukraine strengthen its cooperation with other states and international organisations in such areas as: cross-border crime related to illegal migration, human trafficking, proliferation of weapons of mass destruction; contraband of weapons, ammunition, explosives and drugs; illegal cross-border movement of goods and valuables, tax evasion; and the growing level of terrorism and cybercrime.

Russia's full-scale invasion into Ukraine has led to a significant aggravation of the crime situation and an increase in a number of threats, including war crimes, illegal arms trafficking, cybercrime, contraband, human trafficking and financing of terrorism, continuing intelligence and subversive activities against Ukraine by special services of foreign states, primarily Russia, using organised criminal groups, etc. It is stated that under the legal regime of martial law, these problems are exacerbated and become even more urgent and require a comprehensive approach to their solution, since transnational organised crime is a complex multidimensional phenomenon. It is concluded that transnational organised crime threatens national, including state security of Ukraine, by its existence and further development.

In view of this, it is considered that perspective areas for the participation of Ukraine in the international system of combating transnational organised crime may include: active participation of our state in the development of international standards for combating transnational organised crime; expansion of legal mechanisms for cooperation with international law enforcement agencies (Interpol, Europol, UN) and making new international agreements in the context of combating transnational crime; enhancing information exchange and analytical cooperation and strengthening cooperation between domestic law enforcement agencies and foreign partners in the exchange of operational information, etc.

Keywords: *transnational organised crime, international system of combating transnational organised crime, legal regime of martial law, international cooperation, etc.*